

KISEBB TÖRTÉNETI ADATOK

Dávid Géza–Kovács Nándor Erik Pertev pasa három jelentése 1566-ból

Ebben a rövid dolgozatban az akkor második vezíri rangban szolgáló Pertev pasa (megh. 1572)¹ három levelét tesszük közzé, aki az 1566-os szultáni hadjárat során főként Gyula bevételével szerzett érdemeket magának. A szóban forgó iratokat már Káldy-Nagy Gyula is említette.² Kiadásukat többek között az is indokolja, hogy I. Szulejmán (1520–1566) utolsó vállalkozása az elmúlt években gyakran került a figyelem középpontjába, főként annak az uralkodó számára végzetes kimenetele és a nyugvóhelyét kereső sokirányú kutatások miatt, s Pertev felterjesztései néhány hasznosítható adalékot tartalmaznak a hódítási szándékokkal és azok megvalósításával kapcsolatban. A dokumentumok azért is méltók publikálásra, mert viszonylag ritkák az ehhez hasonló, napjainkig fennmaradt megnyilatkozások.³

Pertev beszámolói közül a legérdekesebb az, amelyikben az oszmán vezetésnek a katonai műveletek végső céljára vonatkozó elgondolásait hivatalos forrás mivoltában tárja elénk. Török és magyar krónikák és emlékiratok ugyan rendre megemlékeztek arról, hogy többször változott az elképzelés, miszerint Eger vagy Szigetvár ellen vonuljon-e a sereg,⁴ de a levéltári anyagok – első-

<https://doi.org/10.24391/KELETKUT.2021.2.163>

¹ Rövid életrajzát ld. İdris Bostan, Pertev paşa. In: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XXXIV. İstanbul, 2007, 235–236, illetve: <https://islamansiklopedisi.org.tr/pertev-pasa> (2021. november 14.). A zord hadfi ugyanakkor verseket is szerzett. Ld. Benedek Péri, "... beklerüz": An Ottoman Paraphrase (*nazîre*) Network from the 16th Century. In: *An Iridescent Device: Premodern Ottoman Poetry*. Ed. by Christiane Czygan–Stephan Conermann. (Ottoman Studies/Osmanistische Studien, 5.) Göttingen, 2018, 154, 158–160.

² Káldy-Nagy Gyula, *Szulejmán*. Budapest, 1974, 213. A forrásokat itt tüntette fel: Suleimans Angriff auf Europa. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 28 (1974) 210–211/199, 200, 202. jegyzet.

³ Hasonló példa, egyazon tisztségviselő által beküldött kilenc jelentéssel: Fevzi Kurtoğlu, Hadım Süleyman paşanın mektupları ve Belgradın muhasara pilâni. *Belleten* 4/13 (1940) 53–87, levha I–XIX.

⁴ Előbbiek közül a leghosszabban egy Ágehi nevű kortárs, a hadjáratban részt vevő szerző beszél erről *Fethnâme-i kale-i Szegetvár* című krónikájában. Őt Hancz Erika (A Nagy Szulejmán szultán utolsó hadjáratát megörökítő önálló művek, az ún. Szigetvár-námék és szerzőik. In: *A becsvagy igézetében. V. Nemzetközi Vámbéry Konferencia*. Szerk. Dobrovits Mihály. Dunaszerdahely, 2008, 103–105) mutatta be a hazai szakirodalomban. Ugyanő meg nem védett doktori disszertációjában (*A Nagy Szulejmán szigetvári hadjáratára vonatkozó törökországi és bécsi írott források. A hadjárat pontosabb rekonstrukciójának szolgálatában*. Budapest, 2012, 108–113), főleg az Eger

sorban a mühimme defterik éppen a döntő időszakból való hiánya miatt⁵ – nem segítenek a tervek alakulásának követéséhez, s nem emelik ki a dilemma megoldását, sem annak kezelését. Ehhez nyújt fogódzót az időben második jelentés, amelyik világosan kimondja, hogy a szultán a Dráva megáradása miatt egy ponton letett arról, hogy Eszéknel átkelve Szigetvár ellen menjen, s arra gondolt, inkább Péterváradnál a Dunán kel át, és Eger ellen masírozik. Pertev szerint két vélemény jellemezte az ekkor már magyar területen mozgó (vagy ahhoz erősen közeledő) hadak parancsnokait. A nyugati végeken levő főemberek kezdetűl fogva amellet kardoskodtak, hogy az Almás patak menti erősséget kell kézre keríteni, mások viszont, akik kizárólag a szultán javát viselték a szívükön, legalábbis Pertev pasa előadásában, aki minden bizonnyal ez utóbbi csoportba tartozott, azt vélték volna helyénvalónak, ha Eger megszerzésére törekednek, miáltal az északkeleti régió nyugalma biztosítható, beleértve Erdélyt is. Ellenkező esetben többéves nagy háborúkra lesz szükség. Szigetvár megvétele pedig erősen kétséges, még akkor is, ha jelentékeny erőt összpontosítanak ott; bár – mint hozzáteszi – előbb-utóbb azért el fogják foglalni. Végül a tényleges döntéshozó, Szokollu Mehmed (1505 vagy 1506–1579) nagyvezír mégis Szigetvár ellen fordította a „nagyúri kengyelt”. Ebben komoly szerepet játszott – amint Fodor Pál tömören kifejti –, hogy „[a Dráva] apadni kezdett, hírek jöttek arról, hogy a Palotát ostromló Arslán budai pasát⁶ megverték a hitetlenek (s hogy ezért akár Buda is veszélybe kerülhet), és hogy Zrínyi Miklós Siklósnál meglepte és megölte Mehmed tirhalai béget, táborát pedig kirabolta. Ezért visszatértek az eredeti elképzeléshez, és Vukováron keresztül Eszékhez vonultak, ahol

vagy Szigetvár? alfejezetben részletesebben is foglalkozott a kérdéssel. Újabbban Törökországban is feldolgozták a művet: Kübra Naç, *Ágehi'nin Fetih-nâme-i kal'a-i Sigetvar'ı* (*İnceleme–tenkitli metin*). Yüksek İsans tezi (Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). İstanbul, 2013 (kritikai kiadással); Ahmet Önal, *Kanuni'nin son seferi*. İstanbul, 2019, 224–253 (értelmezéssel). Szintén a közelmúltban adták ki a másik, még jelesebb szemtanú, Ahmed Feridün, ekkor a nagyvezír titoknok, később az udvari kancellária vezetője kiemelkedő művét, aki a szóban forgó kérdésnek kevesebb teret szentel: *Nüzhət-i esrârü'l-ahyâr der ahbâr-i sefer-i Sigetvar. Sultan Süleyman'ın son seferi*. Haz./Ed. by H. Ahmet Arslantürk–Günhan Börekçi. (Zeytinburnu Belediyesi kültür yayımları, 26.) İstanbul, 2012. Ebből csak az 1566-os hadjáratot taglaló részt francia fordítással ld. Nicolas Vatin, *Feridün bey. Les Plaisants secrets de la campagne de Szigetvár. Édition, traduction et commentaire des folios 1 à 147 du Nüzhətü-l-esrârü-l-ahbâr der sefer-i Sigetvár (Ms. H 1339 de la Bibliothèque du Musée de Topkapı Sarayı)*. (Neue Beihefte zur Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, 2 vagy 7. Hrg. von Rüdiger Lohker et al.) [Wien], 2010, 101–515.

⁵ Az 1565–1566-ból fennmaradt kötet 1566. június 21-ig tartalmaz rendelkezéseket; az utolsók magyar vonatkozásúak, s egyikük éppen Zimonyba invitálja János Zsigmondot. Ld. 5 *numaralı mühimme defteri (973 / 1565–1566) <Tıpkıbasım>*. (T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü. Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 21. Dıvân-ı Hümâyün sicilleri dizisi, II.) Ankara, 1994, p. 703, Nr. 1987.

⁶ Ágehi szerint (Naç, *i. m.*, 90) nyilván Pertevvel együtt, ő volt az egyik szorgalmazója annak, hogy Egert támadják meg.

a Dráván újonnan épített hídon július 19-én átkeltek a Dél-Dunántúlra. Ezzel eldőlt, hogy a szultáni had a szigeti „fővárat” fogja ostrom alá venni.”⁷

A fenti leglényegesebb üzenet mellett ez és a másik két irat fényt vet bizonyos ellátási problémákra, így a megelőző egy-két évben arra járó seregek miatt fellépő árpahiányra, az ágyúk késedelmes érkezésére, a kirendelt szpáhik vonakodására és lassú befutására, a vonulás irányára, Gyula elfoglalásának nehézségeire, a tisztek zaklatásai miatt az alattvalók elszéledésére (amit megnyerésük révén meg kellene akadályozni), a moldvai és a havasalföldi segéderők tagjainak szökdösésére, János Zsigmond vonakodására, hogy gyakorlatilag is együttműködjék a szultánnal és más kérdésekre.

A jelentések stílusa igencsak sajátos: a cirkalmas Isten-, Mohamed- és szultándicsőítések és más üres frázisok után átmenet nélkül tárgy- és tényszerű közlések következnek. A könnyebbnek látszó részek mondat szerkezete viszont időnként megdőccen, vagy fölösleges ismétléseket tartalmaz. Fordításunkban törekedtünk a szöveghűségre, de nem minden áron. A korabeli török nyelv szinonimákban igen gazdag, például a ’vonul, odaér, (oda)megy’ szóbokra jó néhány megfelelőt találunk a szövegben, s ez bizony meghaladja a magyarban rendelkezésünkre álló elemek számát. A szöveggép gyönyörű, jól olvasható, de akad benne pár meglepő hangrendi hiba. Pár szó a következő sorban folytatódik, ami az arab írástól idegen.

⁷ Fodor Pál, Szigetvár 1566. évi ostroma: Az előzményektől a következményekig. *Magyar Tudomány* 2016/9, 19–20. Az itt szereplő elemek java része már Bánlaky József, *A magyar nemzet hadtörténelme*. Budapest, 1928–1942. című művének 13. részében a „Perteve pasa gyulai és Szulejmán szultán szigetvári hadjárata” alfejezetben is felbukkan. Ld. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Banlaky-banlaky-jozsef-a-magyar-nemzet-hadtortenelme-2/13-ferdinand-es-szapolyay-janos-ellenkiralyok-kuzdelme-az-ezt-koveto-nehez-idok-a-torok-hoditasok-korszaka-szulejman-halalaig-15261566-2543/v-az-erdelyi-es-torok-haboruk-szulejman-halalaig-1564-tol-1566-ig-29DD/d-szulejman-1566-evi-hadjarata-magyarorszag-ellen-2A07/b-perteve-pasa-gyulai-es-szulejman-szultan-szigetvari-hadjarata-szigetvar-hosies-vedelmezese-zrinyi-miklos-altalmiksa-es-janos-zsigmond-1566-evi-h-2A0E/> (2021. november 19.) Káldy-Nagy (*Szulejmán*, 213) a lassan megszülető végső elhatározást az uralkodó határozatlanságának tulajdonította. Vatin (*i. m.*, 38–41) inkább pragmatizmusra gondol.

FÜGGELÉK

1.

Pertev pasa jelentése a szultánnak

1566. június 5. körül⁸

İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. 2232 (1. kép)

1. Arz-i bende-i bî-vücut oldur ki: haliya bu canibde olan asker-i islamun keyfiyyet-i ahvalinden istifsar buyurulurise

2. malum-i şerifleridür ki bundan evvel bu bendelerine sürat ile yürüyesin deyü emr-i şerif varid olmağıle mem-ha

3. emken yürüyüb kasaba-i Parakine gelindükde Temeşvar beğlerbeğisinden der-i devlete mektubı varub Temeşvar canibine

4. buyurılan Rum İli sipahilerinün ol canibe bazı varub ve bazı henüz varmadükleri (!) ahvallerin arz

5. edüb asker erişmek babında baz-i ahval arz etmeğın bu bendelerine dahi tekrar sürat ile yürüyüb erişesin

6. deyü hükmi-i şerif nazil olmağın bile olanca yeniçeri kulları ve kapu halkı kullarınun davarı el verdüğü kadar

7. yürüyüb işbu mah-i zi'l-kadenün on yedinci güninde Tuna yalısında geçid olan Haram nam iskeleye gelinüb el

8. verdüğü kadar ikdam-i tam ile öte yakaya mürur olununca zarurı bir kaç gün ikamet lazım gelüb ve Koca İli

9. sancağı beği ile Kara Denizden irsal olunan zarbuzanlar ve sair yarak dahi henüz gelmeyüb karşılarına adamlar

10. gönderilüb ve haliya iskele-i mezburede Temeşvar beğlerbeğisinin adamı der-i devlete geçüb gider iken bu bendelerine

11. uğrayub gene Temeşvar beğlerinden ve Rum İlinden koşılan sancak sipahilerinden baz[1] acz-i ahval ilam eyledüğünden

12. maada sürat ile erişmek ahvalin ilam etmeğın Kara Denizden gelecek merkum zarbuzanların vusulüne tevakkuf etmemek

13. lazım gelüb inşallah geçdükdən sonra eğlenmeyüb yürüyüb beş altı konakda doğru Temeşvara varılıb

14. andan öte dahi Hak sübhanehü (beszürva: ve taala) hazretlerinin avn-i inayetine tevekkül ve sürur-i kainat – aleyhi efsalü's-salat

15. ve ekmelü't-tahiyyat – hazretlerinin mucizat-i kesiretü'l-berekatına tevessül edüb ve devletlü saadetlü padişah-i alem-penah

16. hazretlerinin mübarek himmetleri ve hayır duaları berekatında ferman-i şerif olan mahalle teveccüh olunur. Ve şol

⁸ Az előterjesztésben szereplő dátum alapján.

عرض بنده بی وجود اولدرکه حالیا بوجایتین اولان عسکر اسلامک کیفیت احوالندن استفسار بیورلورسه
 معلوم شریفلریدرکه بوندنا اول بوند لرینه سرعت ایله یوریه سن دیوام شریف وارد اولغیا به هما
 امکان یور یوب قصبه پراکته کلند وکن طمشوار بکلر بکسندن در د ولت مکوتوبی واروب طمشوار جابنه
 بیورلان روم ایلی سپاهیلرنیک اول جائیه بعضی واروب و بعضی هنوز وارد وکلری احوالین عرض
 ایدوب عسکرار شکر باینده بعض احوال عرض امکان بوند لرینه داعی کر سرعت ایله یور یوب ارشده سن
 دیو حکم شریف نازل اولغین سیله اولانغیه یکچری قوللری وقبول خلق قوللرنیک طواری ال ورد وکی قدر
 یور یوب اشوماه ذالقدر نیک اولدیغی کوننده طونه یالیدنک کجیدا اولان هرام نام اسکلیه کلنوبال
 ورد وکی قدر اقدام تام ایله اوتیه یقایه مرورا ولتغیه ضروری بزقاج کون اقامت لازم کلوب وقبول ایلی
 سخافی کجی ایله قره د کزدن ارسال اولنان ضرور زتلر وسایر براق داعی هنوز کل یوب قر شولرنیه ادملر
 کوندر لوب و حالیا اسکله و مزبور ده طمشوار بکلر بکسندن آدمی در د ولت کجی کیدر ایکن بوند لرینه
 اوغره یوب کجه طمشوار بکلر ندرن و روم ایلندن قوشلان سخناق سپاهیلر ندرن بعضی احوال اعلام ایلد و کزدن
 ماعنا سرعت ایله ارشاک احوالین اعلام ایلمکین قره د کزدن کلجک مر قوضر بوز نلرک وصولنده توقف اقامه مک
 لازم کلوب انشاء الله کجی کزدن صکر اکلمیوب یور یوب بش القی قونا قه طوغری طمشوار وار لوب
 اندن اوتیه دخی سخناق حضرتلرنیک عون عنایتنه توکل و سرور کانیات علیه افضل الصلوات
 واکمل التعیات حضرتلرنیک معجزات کثیره البرکاتنه توسل ایدوب ود و تلوسعا دتلو پادشاه عالمبناه
 حضرتلرنیک مبارک همتلری و خیرد عالی برکاتدن فرمان شریف اولان محله توجه اولنور و شول
 خصوصکه عرضی لزما اولتاخیر اولتمیوب عرض اولنور همان حق سبحانه و تعالی لطف کرمند زدن و تلنو
 سعادت لولو پادشاهمن چون چون یلر عمر لر میسر ایدوب جمیع مرادات معصوداتلرین میسر ایلیه
 انشاء الله تعالی باقی فرمان سعادت لولو پادشاه دین پناه حضرتلرین کدر

بنده
 بی وجود
 پرتو

1. kóp. İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. 2232

17. husus-ki arzı lazım ola tehir olunmayub arz olunur. Hemen Hak sübhanehü ve taala lütf-i kereminden devletlü

18. saadetlü padişahumuza çok çok yıllar ömürler müyessir edüb cemi-i muradat-i masudatların⁹ müyessir eyleye.

19. İnşallahu taala. Baki ferman saadetlü padişah-i din-penah hazretlerindündür.

Bende-i bî-vücut Pertev

A jelentéktelen¹⁰ szolgáljelenése az: ha [felséged] érdeklődni méltóztatik arról, hogy mi a helyzet az errefelé levő muszlim katonákkal, akkor [mint az már] nemes tudomása, korábban ezen szolgáljához nemes parancs érkezett, hogy sietve haladjunk; így ameny-

⁹ A szövegben *ma 'šūdāt-ların*, ami nem ismert szó. Helyesen valószínűleg: *ve makšūdāt-ların*.

¹⁰ Fekete Lajos, *Bevezetés a hódoltság török diplomatikájába*. Budapest, 1926, XLII „hitvány”-ként fordította. Szó szerint: 'test nélküli'. Jellegzetes alázatokodó formula.

nyire lehetséges volt, tovább vonultunk. Amikor Paracsin¹¹ városához (*kaszaba/kasaba*) értünk, a temesvári beglerbégtől¹² a Boldogság Kapujához levél érkezett, amelyben jelentette, hogy a Temesvár felé kirendelt ruméliai szpáhik közül némelyek már oda-érkeztek, mások még nem, illetve bizonyos dolgokat a katonák felvonulása ügyében is tudatott. Mivel ezen szolgájához ismét nemes parancs jött, hogy „sietve vonulj tovább, és éj oda”, amennyire [felséged] szolgálai, a velünk levő összes janicsár és az udvari lovasság¹³ állatai lehetővé tették, tovább vonultunk, s ezen zilkáde hónap 17. napján (1566. június 5.) a Duna parti átkelőhelyhez, a Haram¹⁴ nevű kikötőhöz mentünk. Amennyire lehetséges volt, teljes igyekezettel átkeltünk a túlsó partra, de kényszerűségből pár napig várakoznunk kellett. A Kodzsa Ili szandzsákbégjével¹⁵ a Fekete-tenger felől¹⁶ útnak indított zarbuzánok¹⁷ és más hadiszerszámok sem érkeztek még meg, ezért embereket küldtünk eléjük. Most, hogy a temesvári beglerbég embere a Boldogság Kapuja felé mentében a nevezett átkelőnél áthaladt, e szolgájához is betért, s tudatta, hogy a temesvári bégek és a Ruméliából melléjük rendelt szandzsákok szpáhijai közül némelyek jelezték, hogy gyengélkednek, illetve, hogy mivel sietve oda kell érni, nem kell tovább várni a Fekete-tenger felől jövő zarbuzánok megérkezésére. Az átkelés után várakozás nélkül előrehaladva néhány¹⁸ állomással remélhetőleg egyenesen Temesvárra jutunk. Azon túl pedig a felséges Isten – magasztaltassék és dicséertessék! – kegyelmében és támogatásában bízva, s a világegyetem öröme¹⁹ – szálljanak rá a legkiválóbb imák és

¹¹ Város a Velika Morava völgyében, Belgrádtól délkeletre, Szerbiában. A főerő június 12. körül ért ebbe a térségbe, de ezen a településen nem szállt meg. Ld. Vatin, *i. m.*, 32; *5 numaralı mühimme defteri*, p. 656, 665.

¹² 1565. április végéig Musztafa (*5 numaralı mühimme defteri*, p. 533, Nr. 1462.) augusztus második felétől Haszán pasa (Fekete, *i. m.*, 27, Nr. 15.) adatolható a vilájet élén. A váltás pontos dátumát nem ismerjük.

¹³ A hat udvari zsoldos alakulat.

¹⁴ Bár a Haram név mögött inkább a későbbi Újpalánka (később Bácspalánka, ma Bacska Palánka, Szerbiában) húzódik meg (Vö. Csánki Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*. II. Budapest, 1894, 95; Tibor Halasi-Kun, *Haram County, and the Ottoman Modava nahiyesi*. *Archivum Ottomanicum* 9 (1984) 29–30), az a Dunától északra feküdt. Vele szemben ma is megtalálhatók Ráma várának a romjai a Ram névre hallgató település északkeleti részén, a folyam mellett, ahol napjainkban is átkelőhely működik: <https://varak.hu/latnivalo/index/2694-Rama-Var/>; <http://muemlekiem.hu/hatareset/Rama-vara-Rama-1136> (mindkettő: 2021. november 19.).

¹⁵ Oszmán közigazgatási egység Izmit központtal. Nevét egy 14. századi harcosról, Akcsa Kodzsáról (Hodzsáról) kapta. Az élén ekkor Ali Portuk állt, akit egyúttal a Dunára érkező hajók parancsnokának (*kapudánjának*) is kineveztek. Ld. Vatin, *i. m.*, 188/428. jegyzet.

¹⁶ Isztambulból bizonyára a Duna torkolatáig szállították őket, majd onnan vízi úton tovább.

¹⁷ A török ágyúfajtákra ld. Ágoston Gábor, *Párhuzamok és eltérések az oszmán és az európai tüzérség fejlődésében a XV–XVII. században*. In: Uő, *Európa és az oszmán hódítás*. Budapest, 2014, 232–245.

¹⁸ A török szövegben öt-hat, ami a mai köznyelvben a fenti értelmet (is) hordozza. Így vagy úgy, a számítás elég reálisnak mondható, minthogy Haram/Újpalánka és Temesvár között a távolság mintegy 120 km.

¹⁹ Mohamed.

a legteljesebb áldások – őfelségének bőséges áldású csodáira hagyatkozva, valamint a világ menedéke, a szerencsés, boldogságos padisah őfelségének szent igyekezetétől és áldásaitól ama hely felé fordulunk, amelyet a nemes parancs [megjelölt].²⁰ Azt a dolgot, amelyet jelenteni kell, késelem nélkül jelenteni fogjuk. Az Isten – magasztaltassék és dicsértessék! – kegye és jósága adjon még sok-sok évet szerencsés, boldogságos padisahunknak, és vezesse sikerre minden vágyának és céljának elérésében. Ha a magasságos Isten úgy akarja! Egyébként a rendelkezés a vallás menedéke, a boldogságos padisah őfelségéé.

A jelentéktelen szolgál, Pertev

2.

Pertev pasa jelentése a szultánnak

1566. június 5. után, július 2. előtt²¹

Istanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. 1421²² (2. kép)

1. Arz-i bende-i bî-vücut budur ki: Bundan evvel asitane-i saadete gönderilen çavuş kulları ferman-i şeriflerin irad edüb mefhum-i münifinde

2. lutf ve inayetlerinden ve merhamet-i ali-şanlarından asker-i islama hayır duaların rehber edüb inayet-i hakka sipariş olunduğı ve Drava tuğyan üzere

3. olub Sighedvar üzerine varmakdan feragat edüb inşallah Varadinden geçilüb doğru kale-i Egri üzerine varı-

4. lacağı ve ol canibe varılacak Temeşvar canibinde olan askere faide olduğu ferman-i şerif olunmuş. Malum-i şerifleri ola ki ta ibtidadan

²⁰ Valószínűleg Gyula.

²¹ A hazai szakirodalom szerint az első török hadak július 2-án tűntek fel Gyula alatt, s a megadásra szeptember 2-án került sor. Vö. Marosi Endre, Török várostromok Magyarországon II. Szulejmán korában. *Hadtörténelmi Közlemények* 22 (1975) 453–454; Csorba Csaba, *Vég-Gyula várának története*. Budapest, 1985, 137–142. Újabban Dusnoki-Draskovich József is többször foglalkozott az erődítmény elestével, így: A gyulai vár 1566. évi török ostroma. *Mediterrán és Balkán Fórum* 10 (2016/3) 29–49; Uő, A gyulai vár 1566. évi török ostroma és a főbb elbeszélő források az ostromról, valamint Kerecsényi László személyéről. In: *Város, uradalom, vár. Tanulmányok Gyula 15–18. századi történetéből*. Szerk. Héjja Julianna Erika–Erdész Ádám. Gyula, 2017, 79–128. (A két tanulmányban a számunkra fontos részek gyakorlatilag azonosak.)

²² Írásunk nyomdai munkálatai során jutott tudomásunkra, hogy ez az irat átírásban és angol fordításban, fakszimilével együtt nemrégiben megjelent: Kutse Altın, The Reconstruction of the Motives and Activities of the Last Campaign of Kanuni Sultan Süleyman. In: *Altaic and Chagatay Lectures. Studies in Honour of Éva Kincses-Nagy*. Ed. by István Zimonyi. Szeged, 2021, 36–41. Már nem volt módunk érdemben összehasonlítani a két változatot. Fontos, hogy a megadott (új számozás szerinti) jelzet más: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi E. 0443. Az átírás néhány szótól, jelzős szerkezettől eltérően lényegében megbízható, de meg kell jegyezni, hogy a nála a 22., helyesen a 23. sorban a *ve Vidin sancagıbegi* olvasat téves, ott *Vize sancagıbegi* áll. A fordításba több nagyobb hiba is csúszott, akár a tartalmat, akár az események lezajlási idejének értelmezését illetően. A 12. sorban levő *dükenmez* alak viszont nekünk okozott fejtörést, azt Altıntól vettük át.

5. saadetle sefere niyyet olundukda gah Sigedvar ve gah Egri canibine gidilmesi tedarük olundukda Sigedvar tarafında olan ümera

6. kulları ve ol canibün müteallikleri ekser ol canibe meyl etdürmeden hali değiller idi. Laykin ne Sigedvar tarafına ve ne Egri tarafına meyl ve

7. taallukı olmayub mahzen padişah-i islama hayırlusın fikr edenler devlet ve saadet ile Egri caniblerine varılmak evladur deyü söylerlerdi.

8. İnşallah kudum-i şerifleriyle kale-i Egri ve ana tabi olanlar feth olunub ol canibün küffarı mesdud olub Erdel vilayetinden

9. ötüri dahi bunca yıllardan berü çekilen ıztırabdan inşallah halas olunduğundan gayri saadetlü padişah hazretlerine ve asker-i islama dahi

10. evladur deyü söylenür. Ve Sigedvar memleketümüz kenarıdur beğlerine nazar olunub kuvvet verilince eyyam-i saadetlerinde her zamanda kapusın açdurmayub

11. inşallah ol dahi feth olur deyü ekser-i sözleri bu idi. Şöyle kim evvel Sigedvara düşilüb bu yıl-i mübarek kadem-i şerifleriyle

12. Egri caniblerine varılmaya vilayet-i Erdel gavgasından halas olunmayub yıllarca dükenmez azim seferler ve işler lazım olur deyü söylerlerdi.

13. Ve'l-hasıl devletlü saadetlü islam padişahumuzun rey-i şerifleri cümleye galibdür. Emr-i ferman saadetlü padişahundur. Huda-i taala cemi-i muradların

14. hayriyle müyessir eyleyüb eksüklüğün göstermeye. Ve nihan buyurılmaya ki bundan evvel Tuna yalısında geçid olan Haram iskelesine gelindükde

15. geçid gemileri el ver[d]üğüne göre ihmal olunmayub geçmek üzere olunduğı ve Tuna geçildükden sonra tevakkuf olunmayub ferman olunan mahalle

16. varılır deyü arz olunmuş idi. Eyle olsa iskele-i merkumeye gelindükde tob arabacılar[ı] kethüdası elli kıta boş arabaları ile hazır bulunub

17. ve zarbuzanlar hazır bulunmamağıle zikr olunan zarbuzanlar Belgrad ve Semendirede hazırdur deyü alınmasıçün mezbur Belgrad ve Semendire kadılarına

18. ve dizdarlarına emr-i şerif gelüb emr-i şerif mucibince mezkür kalelerde mevcut bulunan yarakdan yigirmi sekiz kıta zarbuzanlar

19. getürdilüb ve mirî tobçı başı dahi Belgradda hazır bulunmağıle maadasıçün denizden Ali beğle gelen gemilerdedür deyü kethüdasına

20. mektub gönderilüb ve baki kalan zarbuzanlar için dahi mezbur Ali beğ bendelerine adamlar gönderilüb ve nehr-i Tuna dahi gayet tuğyan üzere

21. olmağıle geçid yeri ziyade vasi olub gemiler el verdüğüne göre geçilmekte ya'lamu llāhu hiç bir vechile ihmal olunmayub ol ecilden zarurî

22. öte yakada ve berü yakada bir kaç gün oturmak lazım gelüb ve gemilerde olan zarbuzanlar için dahi tevakkuf olunmayub göçilüb akabimizce zar-

23. buzanları getürmek için Vize sancağıbeği bendeleri olanca sipahilerile ve baz-i yeniçeriler ve bir mikdar tobçılar ve arabacılarile (beszürva: gerüde) Haram

24. iskelesinde alıkonulub eyyam-i saadetlerinde inşallah anlar dahi akabimizce gelmek üzeredür. Ve bu bendeleri dahi ferman-i şerif mucibince

25. mahall-i memura teveccüh olunub Temeşvar ve Lipovaya uğrayub ve andan inşallah darü'l-harb olan mahalle erişmek üzeredür. Ve Temeşvar

عرض نبی بی وجوب بود که بودند اول استا ن سعادته کویدرین چاوش قولاری فرمان شرفلاری اباد ایدوب مضمون
 لطف و عنایت نردن و مخرج عالیشان نردن عسک اسلامه خیزد عالی رین رهبر ایدوب عنایت حقه سبارش اولید و غنی و دروغ طغیان اولوزن
 اولوب سکد وار اولوزنیه وار مقصدن فرغت ایدوب انشا آتاه وار ندن کچولوب و دروغ طغیان و آگری اولوزنیه وار
 بلای و اولجانبه اولوب طمشوار جانندن اولان عسکر فایده اولد و غنی فرمان شریف اولمش معلوم شرفلاری اولرکه تا ابتداء
 سعادتله سفره بنت اولد قن کا سکدا وار جاننده و کا آگری جانبته کیدلمی پادروا اولد قن سکدا وار طردن اولوزن اسرا
 قولاری اولجانبه متعلقاری اکثر اولجانبه میل نردن حالی کلرایدی لیکن سکدا وار طرفه و نه آگری طرفه میل و
 تعویق و میوب محضاً پادشاه اسلامه خیر لوسین فکر ایدنلر دولت و سعادت ایلله آگری جانبته وار لوق اولاد رد یوسولاری
 انشا آتاه قدوم شرفلاری قلعه و آگری و کاتایع اولان فریح اولوب اولجانبه کفاری مدد اولوب اولوزن
 و ترقی و برنجیکان اضطرر بدن انشاء الله صلوات و غندن غیری سعادت لوبادشاه حضرت زینیه و عسکر اسلامه غنی
 اولوزن رود یوسولوز سکدا وار ملک تکرار ایدر بکلرینه نظر اولوب قوت و برنجیه ایام سعادت لوزن هر زمانه قیوم اسرا
 انشا آتاه اولد غنی فتح اولور و کواکب سوزلری بوایدی شوبله کیم اول سکدا وارده و شلوب یوسول مارک قدوم شرفلاری
 آگری جانبته وار لوبه اولی شارد لغو ناسندن خلاص اولوب یسارجه و کهنز عظیم سفیرل و ایشلر لزم اولور و یوسولاری
 و نخلصد و لکن سعادت لوبادشاه شاکر ذی شرفلاری جمیل غایدر امر فرمان سعادت لوبادشاه کدر حدای تحمل جمع مراد ایلر
 خیر لیه مستر ایلوب کسکولیک کوسرتیه و نهان سیر طیه که بوایدن اول غویه یالیندن کچید اولان حرام اسکله سنه کلدن
 کچید کیلرالی و و که که اها مال اولوب کچکا وزه اولد و غنی وطنه کچد و کدن کچن توقف اولوب فرمان اولان ایلجه
 وار لور و یوسولاری ایلله اوله اسکله و مرقومه کلند کچن طوبی بحیلر لخدای القی قطعه بوش عرب لیه حاضر اولوب
 و ضروب لوب حاضر بولما مغایه ذکر اولان ضروب لوب لیلغزاد و سمنده ده حاضر در بولما اسپون مزبور بلغزاد و سمنده فاضلینه
 و ذود اولرینه امر شریف کلوب امر شریف موجهیه مذکور قلعه لره موجه بولنا ن بر اقدن کچر کین قطعه ضروب نزل
 کتوب کوندر ب و باقی قلاضروب نزل اسپون دخی مزبور علی بلین لریه ادملو کوندر لوب و مرقومه دخی طغیان اولوزن
 اول مغایه کچیدری زیاده واسع اولوب کیلرالی و برده که کون کچکله کیم بعلم الله هیچ بر جمیله اها مال اولوب اولی حدن ضرور ک
 اونه بغداد برویاده و قراچ کون او توین لزم کلوب و کیلورده اولان ضروب نزل اسپون دخی توقف اولوب کچن کچن
 بوزن لوب کتوب اسپون و برنجیه غنی کین لوبی اولغیه سیاه لوبه و بعض کچیلر و برقمدا لوب کچیلر و عرب کچیلر لیه هزار
 اسکله سنه ایلمق نوب ایام سعادت لوزن انشا آتاه اولد غنی عظیمه کلان اولوزن در بوزن لری دخی فرمان شریف موجهیه
 محل یامون توفه اولوب مشهور لوبه و اغویوب و اندن انشا آتاه دار لوب اولان نغزاد رشک اولوزن در و طمشوار
 کچکلی امر شریفه تلمه و کله اولوب کدی و کچکلیوشقه لره و کچکلیوشقه لور و یاروت سیاه و سیر لیت و یرت
 و سرازره رکعات ایدر و یوسانسانه سعادتله مهربود فتوک ندر بر عرض ایلد و غنی انشا آتاه ایام سعادت یادشاهیان
 اولرکه کفایت لیه و غنی یامون وار لوب بلاتاقا اولد و کچکلی انشا آتاه هر خصوص تکمیل کور لوب غایت ضروری اولر
 لازم کلورسه و قوی اولوزن استا ن سعادته عرض ولغاد غیری تدار و که کلان اولاد و غنی معلوم شرفیدر و طمشوار کچکلی
 طمشوار تابع اولوزن عسکر و دروم ایلندن دخی تعیین یوسولان امر لره قلعه محاصره سنه کفایت ایدن ضرر بوایدن اول استا ن
 سعادتله عرض ایدر لیکن اگر عسکر و سار خصوصه انشا آتاه سعادت لوبادشاه و دینا و حضرت تلونک غمت حاله لری و
 مبارک خیزد عالی عسکر اسلام اولوزنیه در یغ کادر و مملکت حوالندن و زود و زوداه حصو صدن استغنا و
 بیور لورسه اکثر بوجا نلورده و ایکی ییلدر که بعض کسکولیکدن حالی اولما مغایه اریه خصوصه تمام مضایقه اولوزن اولوب
 درعا باطنیه سی مملکت ضابطلر نکلر ایدن اکثر قریب قریب اولوب قلابه لری دخی کچکلی ایدن حالی اولد و کلر سیدن
 داعیه و قسبه پر لکن نام نزلدن طمشوار کلر کینه بر ایدر ضه حکم شریف اولوب کوندرش ایدر که اگر اطاعت اولوزن اولان
 رعایا لردر و اگر عرض اولان رعایا لردر بر لورین ا و نورب و ام دولت پادشاه بی مشغول و مباری ایدن او کاتل کالگو
 و پرله د بواعد اولوب و کوندر بن احکام شریفه نک صورت دخی باز لوب حالیا کوستا خا ن سعادت لوبادشاه حضرت تلونک کوندر
 و هر منزله وار ندن اول ایلر و کچکلی قولر کدن و بک خلقتدن یساقیر کوندر لره و مقرزدر و شول خصوصه کچکلی ایام
 سعادت لوزن انشا آتاه تعقیبات اولد و غنی بلا خظه شریف یوسوله و انشا آتاه عمل یامون وار لوب محاصره کچکلی ایام
 اولندن واقع حال تفصیل ایلر کنه عرض اولور خیر لر میش اولان انشا آتاه تعالی باقی فرمان کده معائن کدر
 غنی
 غنی

2. kóp. İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. 1421

26. beğlerbeğisi emr-i şerifle kale dövmeğe alub gitdüğü eğer bacaluşkalardur ve eğer kolumbur[n]alardur ve barut-i siyah ve sair yat ve yarak

27. ve serahordur kifayet eder deyü asitane-i saadete mühürlü defter gönderüb arz eyledüğü üzere inşallah eyyam-i saadet-i padişahîde

28. ola ki kifayet eyleye. Ve mahall-i memura varılıb mülakat olundükde (!) inşallah her husus mümkünile görilüb gayet zarurî olan husus

29. lazım gelürse vukui üzere asitane-i saadete arz olunmadan gayri tedarüke mümkün olmaduğı malum-i şerifdür. Ve Temeşvar beğlerbeğisi

30. Temeşvara tabi olan askerden ve Rum İlinden dahi tayin buyurılan ümeradan kale muhasarasına kifayet edemez deyü bundan evvel asitane-i

31. saadete arz edüb laykin eğer askere ve sair hususa inşallah saadetlü padişah-i din-penah hazretlerinin himmet-i aliyeleri ve

32. mübarek hayır duaları asker-i islam üzerine diriğ değıldür. Ve memleket ahvalinden ve zad ü zevade hususından istifsar

33. buyurılırsa ekser bu caniblerde bir iki yıldur ki baz-i asker geçmekden hali olmamağıle arpa hususı tamam-i müzayaka üzere olub

34. ve reaya taifesi memleket zabitlerinin zulmünden ekser kariyeleri karar [recte: firar] eyleyüb kalancaları dahi şikayetden hali olmadükleri (!) sebebden

35. dahi kasaba-i Parakin nam menzilden Temeşvar beğlerbeğisine bir iki defa hük-m-i şerif yazılıb gönderilmiş idi-ki eğer itaat üzere olan

36. reayalardur ve eğer harbî olan reayalardur yerlü yerinde oturub devam-i devlet-i padişahîye meşgul olmaları babında onat istimaletler

37. verile deyü ilam olunub ve gönderilen ahkam-i şerifenün sureti dahi yazılıb haliya küstahane saadetlü padişah hazretlerine gönderildi.

38. Ve her menzile varmazdan evvel ilerü yeniçeri kullarunuzdan ve bölük halkından yasakçılar gönderildüğü mukarrerdür. Şol husus-ki mümkündür eyyam-i

39. saadetlerinde inşallah taksirat olunmaduğı mülahaza-i şerif buyurıla. Ve inşallah mahall-i memura varılıb muhasara umurına mübaşeret

40. olundukda vaki-i hal tafsil ile gene arz olunur. Hayırlar müyesser ola. İnşallahu taala. Baki ferman dergah-i muallanundur.

Bende-i bî-vücut Pertev

A jelentéktelen szolga jelentése ez: szolgája, a korábban a Boldogság Küszöbéhez küldött csaus, eljuttatta [hozzánk felséged] nemes parancsát. Ennek emelkedett tartalma szerint az a nemes parancs adatott ki, hogy [felséged] magasztos kegyességéből, jóindulatából és könyörületéből áldásait a muszlim katonáknak társul adta, és öket Isten kegyelmébe ajánlotta. [Ezenkívül] a Dráva megáradt, ezért lemondott arról, hogy Szigetvár ellen vonuljon, remélve, hogy Péterváradnál²³ átkelve egyenesen Eger vára ellen vonul, s ha ezt megteszi, az hasznára lesz a [most] Temesvár környékén levő hadaknak. Szolgáljon nemes tudomására, hogy egészen a kezdetektől fogva, amikor boldogsággal

²³ Ma Petrovaradin, Szerbiában. Innen tényleg majdnem egyenes út vezetett volna Eger felé.

hadba vonulni szándékozott, s előkészületek történtek arra, hogy vagy Szigetvár, vagy Eger ellen menjen, szolgálai, a Szigetvár környéki bégek (*ümera*) és az ahhoz a vidékhez tartozók többsége nem szűnt meg arrafelé ösztökélni [felségedet]. Azok viszont, akik sem Szigetvárhoz, sem Egerhez nem vonzódtak és kötődtek, hanem csupán az iszlám padisahjának a javán járt az eszük, azt mondogatták, hogy jobb szerencsével és boldogsággal Eger felé vonulni. Ha nemes odaérkezésével remélhetőleg meghódítja Eger várát és annak tartozékait, azonkívül, hogy a környékbeli hitetlenek akadályoztatva lesznek, illetve remélhetőleg meg lehet szabadulni az Erdély tartománya miatt ennyi éven át viselt szenvedésektől, mindez a boldogságos padisah őfelsége és a muszlim katonák számára is jobb [a másik változatnál], mondják. S többnyire azt beszéltek, hogy Szigetvár országunk széle, boldogságos [uralkodása] idején kapuja nem nyitható meg bármikor, de ha [majd később] figyelünk az ottani bégekre, és erőt adunk melléjük, remélhetőleg az is meghódol.²⁴ Azaz, ha előbb Szigetvárra ront, és ebben a szent évben nemes lábával nem megy Eger felé, akkor az erdélyi viszályoktól nem lehet megszabadulni, s évekig véget nem érő nagy hadjáratokra és vállalkozásokra lesz szükség. De röviden, a szerencsés és boldogságos muszlim padisahunk nemes véleménye mindenek fölött áll. A parancs és a rendelkezés a boldogságos padisahé. A magasságos Isten adja meg, hogy minden szándéka sikeresen teljesüljön, semmi hiány ne legyen bennük.

Ne maradjon rejtve, miszerint jelentés tétetett, hogy amikor korábban a Duna partján átkelőként szolgáló Haram kikötőjéhez értünk, azon voltunk, hogy az átkelőhajók adta lehetőségek szerint, a hanyagságot mellőzve átkeljünk; majd miután átkeltünk a Dunán, nem tétlenkedünk, hanem a parancsban megjelölt hely felé vonulunk. Tehát amikor a nevezett kikötőhöz értünk, az ágyúszekerészek kethüdája²⁵ 50 üres szekérrel készen állt, ám zarbuzánok nem álltak rendelkezésre. Mondván, hogy az említett zarbuzánok Belgrádban és Szendrőn vannak előkészítve, elhozatalukra a nevezett belgrádi és a szendrői kádinak és várkapitánynak (*dizdár*) nemes parancs jött. Ennek értelmében a nevezett várakban levő fegyverekből 28 zarbuzánt elhoztak. S az udvari pattantyúsok vezetője (*topcsubasi, topçubaşı*) is Belgrádban tartózkodik, a kethüdájának²⁶ levelet küldött, mondván, hogy a többi az Ali béggel²⁷ tengeren érkező hajókon van. A még hiányzó zarbuzánokért nevezett szolgájához, Ali béghez is embereket küldtek. Minthogy a Duna fölöttébb meg van áradva, az átkelőhely nagyon kiszélesedett. Isten a tudója, hogy a hajók adta lehetőségek szerint az átkelésben semmiféle hanyagság nem történt, de [az áradás] miatt mind a túlsó, mind az innenső parton pár napot kellett időzni. Annak

²⁴ Ez a kissé kacifántos mondat könnyebben értelmezhető lenne, ha *verilince* helyett *verilmeyince* állna a szövegben. Akkor így fordíthatnánk: „Szigetvár országunk széle, kapuja nem nyitható meg bármikor boldogságos [uralkodása] idején mindaddig, amíg nem figyelünk az ottani bégekre, és nem adunk erőt melléjük; de akkor remélhetőleg az is meghódol.” Ez viszont ellentmondana annak, hogy – amint Pertev is véli – ezúttal Egert kell bevenni.

²⁵ A magasabb tisztségviselek helyetteseinek megnevezése.

²⁶ Nem kizárható, hogy itt a valamivel korábban említett ágyúszekerészek kethüdájára utaltak s nem a pattantyúsokéra.

²⁷ Az első levélben említett Kodzsa Ili-i szandzsákbég.

érdekében, hogy a hajókon levő zarbuzának se késlekedjenek, s átvive, utánunk hozza, szolgálját, a vízei szandzsákbéget²⁸ az összes [ott levő] szpáhival, néhány janicsárral, pár pattantyússal és ágyúszekerésszel a harami kikötőben hátrahagytuk, s remélhető, hogy [felséged] boldogságos [uralkodása] idején ők is hamarosan utánunk jönnek.

A nemes parancs értelmében ezen szolgálja pedig a kijelölt hely felé indult, [közben] betért Temesvárra és Lippára, s onnan remélhetőleg hamarosan megérkezik a háború földjének (*darü'l-harb*)²⁹ számító helyre. A temesvári beglerbég pecsétes deftert küldött, és jelentette a Boldogság Küszöbéhez, miszerint elegendő lesz a badzsaluska, kolumburna, fekete lőpor, más fegyver, hadiszerszám és szerahor (*serahor*),³⁰ amit és akiket a nemes parancs értelmében a várostromhoz vételezett és vitt. A padisah boldogságos [uralkodása] idején remélhetőleg tényleg elég lesz [minden]. Amikor a kijelölt helyre megérkezünk, és eljutunk, remélhetőleg elvégezzük az összes dolgot, amennyire lehetséges. [Felségednek] nemes tudomása van arról, hogy ha valami fölöttébb szükséges dolog adódnék, nincs mód intézkedni anélkül, hogy azt a valóságnak megfelelően ne jelentenénk a Boldogság Küszöbéhez.

A temesvári beglerbég korábban jelentette a Boldogság Küszöbéhez, hogy a Temesvárhoz tartozó katonák és a Ruméliából is kirendelt bégek nem elegendők a várostromhoz. De a vallás menedéke, a boldogságos padisah őfelsége magas igyekezete és szent áldásai remélhetőleg nem szűnnek [kísérni] sem a katonákat, sem a többi dolgot.³¹ Ha [felséged] a környék helyzetéről és az élelmiszerek ügyéről méltóztatik érdeklődni: ezt a vidéket egy-két év óta már szüntelenül járják a katonák, s [ezért] árpában nagy a szükség. Az alattvalók népe a térség tisztjeinek a zaklatása miatt gyakran elmenekül a falvakból, a helyben maradók pedig folyamatosan panaszkodnak. Emiatt a Paracsin város nevű állomásról párszor nemes parancs íratott és küldetett a temesvári beglerbégnek, hogy legyenek akár behódoló alattvalók, akár ellenséges területen élők, maradjanak a helyükön, s kellő módon nyerkék meg őket, hogy a padisahi birodalom fennmaradásával foglalatzkodjanak. Mindezt tudattuk, s a nemes parancsokat lemásolva, most bátorsággal a boldogságos padisah őfelségének elküldtük. Bizonyos, hogy mielőtt az egyes állomásokhoz érünk, szolgálói, a janicsárok és az udvari lovasság közül *jaszakcsikat* (*yasakçı*)³² küldünk előre. Nemes figyelmébe ajánljuk, hogy ami lehetséges, abban remélhetőleg nem lesz hiba [felséged] boldogságos [uralkodása] idején. Reméljük, hogy újra részletesen jelentést tehetünk a helyzetről, amikor a kijelölt helyre érünk, és hozzákezdünk az ostromhoz. Jól sikerüljenek a dolgok! Ha a magasságos Isten úgy akarja! Egyébként a rendelkezés a Magas Portác.

A jelentéktelen szolgál, Pertev

²⁸ Az Isztambultól nyugatra fekvő kis területű szandzsák irányítója, akinek a nevét nem ismerjük. A szandzsák központja maga Víze volt (ma is megvan, Edirnetől keletre, Törökországban).

²⁹ Vallásjogi terminus. Szó szerinti jelentése: 'a háború háza', ahol a meghódítandó hitetlenek élnek.

³⁰ Vagy *szerehor*. Másként *dzszerehor*. A közmunkákon dolgozó parasztok, munkások, napi-béreszek.

³¹ Az eredetiben kétszer szerepelnek a katonák, másodszer: „muszlim katonák”.

³² Vidéki őrszolgálatban levő, udvari zsoldos katona.

3.

Pertev pasa jelentése a szultánnak
1566. július 2. után, valószínűleg július 11. előtt³³
Istanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, E. 2359 (3. kép)

1. Arz-i bende-i bî-vücut oldur ki: haliya bu canibde olan asker-i islamun ve ferman-i şerif ile muhasara olunan Gula

2. kalesinün keyfiyet-i ahvalinden istifsar buyurılır ise bundan evvel olanca asker ile ve yat ve yarağ ile el

3. verdüğü kadar eğer cenge kabil olan hususa ne-vechle mübaşeret olunub ve toprak sürülmesine kabil olan

4. yerlere dahi mümkün olana ihmal olunmadüğü bi'l-cümle arz olunmuş idi. Ve malum-i şerifdürki bundan evvel niçe defa

5. kale-i mezburenün ve palankaların sab ve üstüvarlığı ve çevresi enva-i sular ve hendekler olub arz olunduğı

6. üzere haliya kale muhasarasında olanca asker ile ve yat ve yarağla ve toprak sürilmekle mümkün olan

7. hususa muttasıl gece ve gündüz ikdam olunub kusur olmadüğü (!) mukarrer mulahaza buyurıla. Hak sübhanehu ve taala

8. asker-i islama kuvvetler müyessir edüb saadetlü padişah hazretlerinin mübarek hayır duaları muin ola. İn-

9. şallahu taala. Ve malum-i şerif ola ki, Boğdan ve Eflak halkı muttasıl kaçub vilayetlerine gitmek üzeredür

10. deyü üzerlerinde olan dergah-i ali çavuşları daima ilam ederler. Ve bundan evvel asitane-i saadetden

11. kral oğlına hükm-i şerif irsal olunmuş imiş. Haliya adamları gelüb Erdel oğlu Varada gelmeğe ve asker ile yat

12. ve yarak göndermeğe baz-i özürler edüb üzerine düşman vardur deyü baz-i ahval ile adamları asitane-i

13. saadete irsal olunmasın ilam etmekle irsal olundılar. Baki ferman saadetlü padişah hazretlerininündür.

Bende-i bî-vücut Pertev

A jelentéktelen szolga jelentése ez: ha [felséged] érdeklődni méltóztatik arról, hogy mi a helyzet a jelenleg errefelé levő muszlim katonákkal és a nemes parancs értelmében vívott gyulai várral, [azt mondhatjuk:] már részletesen jelentettük,³⁴ hogy korábban miként kezdtünk hozzá a lehetséges hadműveletekhez az összes [itt levő] katonával, fegyverrel és hadiszerszámmal, s nem hanyagoltuk el, amennyire mód volt rá, hogy

³³ Ekkor kezdődött Gyula igazi ostroma; itt még az előkészületekről esik szó.

³⁴ Ha tényleg készült ilyen betérjesztés, azt nem ismerjük.

földet hordjunk³⁵ a lehetséges helyekre. De [felséged] nemes tudomása [szerint], ahogy azt többször is jelentettük, a nevezett vár és palánkok erősek és nehezen bevehetők, mindenféle vizek és árkok veszik körül.³⁶ [Felséged] vegye biztosra, hogy most a vár-ostromban az összes katonával, fegyverrel és hadiszerszámmal, valamint földhordással éjjel-nappal folyamatosan törekszünk a lehetséges dolgok [megtételére], ebben nincs hiba. Isten – magasztaltassék és dicsértessék! – adjon erőt a muszlim katonáknak, a boldogságos padisah őfelségének szent áldásai segítsenek! Ha a magasságos Isten úgy akarja!

Szolgáljon [felséged] nemes tudomására, hogy a velük levő portai csausok rendszeres jelentése szerint Moldva és Havasalföld népe³⁷ folyamatosan szökdösik, azon van, hogy hazatérjen.

Korábban a Boldogság Küszöbétől nemes parancsot küldtek a királyfinak. Emberei most idejöttek, s mentegetőztek [amiatt], hogy Erdély fia³⁸ nem jön Váradra,³⁹ illetve hogy nem küld katonát, fegyvert és hadieszközt, mondván, hogy rajta az ellenség.⁴⁰ Tudatva, hogy bizonyos [ezzel kapcsolatos] ügyekben embereit a Boldogság Küszöbéhez [akarja] küldeni, oda lettek küldve.

Egyébként a parancs a boldogságos padisah őfelségéé.

A jelentéktelen szolga, Pertev

³⁵ A vizek és az árkok feltöltésére utal. Érdekes, hogy nem beszél lecsapolásról, pedig arra valószínűleg szintén sor került (legalábbis a kezdeti szakaszban, amikor, részben az áradás miatt, még tele voltak).

³⁶ Egy napjainkban készített rekonstrukcióra rátekintve mondhatjuk, hogy Pertev nem ok nélkül panaszkodott: <https://gyulakult.hu/a-gyulai-var-1566-os-ostromarul/> (2021. november 20.).

³⁷ A IV. Sándor moldvai (1564–1568) és I. Ifjabb Péter (1559–1568) havasalföldi fejedelem által küldött segéderőkre céloz.

³⁸ János Zsigmondot a törökök többnyire *kral oğlinak* (*kral oğlı*), azaz királyfinak vagy István királynak (*Isztefän/Istefan kralnak*) írták. Az itt szereplő változat igen ritka, de csak rá utalhat.

³⁹ Értsd: nem akar Váradra jönni és katonát küldeni a szultánnak.

⁴⁰ A szultán ilyen kérésére nem ismerünk más forrást. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy a zimonyi hódolás után János Zsigmond vonakodik teljesíteni „pártfogója” kívánságát, de az is, hogy az oszmán vezetés rögtön ki akarja használni a fejedelmet.

عرض بند بی وجود اولدرکه حالیا بوجانیدن اولان عسکر اسلامک و فرمان شریف ایله خاص اولنان کوله
 قلعه سنک کیفیت حالندن استفسار بیورلور ایسه بوندن اولان اولنجیه عسکر ایله بیات و پراغله ال
 ویرد وکی قدر اگر جنکه قابل اولان خصوصه نوجمله مباشرت اولنوب و طپراق سورطسه قابل اولان
 بیورلر دخی ممکن اولانه اهماال اولمزد و فی الجمله عرض اولمش ایدی و معلوم شریفد که بوندن اولنجیه دفعه
 قلعه مزبور نیک و پلانته لک صعب واستوار لغی و چون سی انواع صولر و خند قاپرا اولوب عرض اولنوز لغی
 اوزن حالیا قلعه خاص سنک اولاننجیه عسکر ایله بیات و پراغله و طپراق سورطسه ممکن اولان
 خصوصه متصل کیجه و کوندن اقدم اولنوب قصور اولمزد وکی مقتر و مله خطه بیور ایله حق سبحانه و تعالی
 عسکر اسلامه توفیق براید و بی سعادت ملو پادشا حضرت تارنیک مبارک خیرد عالی معین اولان
 شاه الله تعالی و معلوم شریف اولکه بغداد و افلاق خلقی متصل قاجرب و لایتنارینه کتک اوزن در
 دیوار و زلزلن اولان درگاه عالی چاوشلری ایما اعلام ایدرلر بوندن اول آستانه سعادتدن
 قرال اوغلند حکم شریف ارسال اولمش ایمن حالیا آدملری کلوب اردل و غلی وارد کلکه و عسکر ایله بیات
 و پراق کوندر که بعض عذر لر ایدر ب اوزر نیه دشمن وارد و بعضی حال ایله آدملری آستانه
 سعادت ارسال ولنه سین اعلام ایکنکه ارسال اولن دیلر باقی فرمان سعادت ملو پادشا حضرت تارنیکدر